

Малишко В. М.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права та процесу
Юридичного інституту
Національного авіаційного університету*

Сірук К. Л.

*студентка
Юридичного інституту
Національного авіаційного університету*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АВТОМОБІЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДАНИМ ДОГОВОРОМ

У статті досліджено питання, що стосуються страхових відносин за договором автомобільного страхування, а також виявлення проблемних питань автомобільного страхування та притягнення до відповідальності страхових компаній за порушення умов договору страхування та надання пропозицій відносно їх вирішення.

Ключові слова: договір автомобільного страхування, відповідальність, притягнення до відповідальності.

В статье исследованы вопросы, касающиеся страховых отношений по договору автомобильного страхования, а также выявление проблемных вопросов автомобильного страхования и привлечения к ответственности страховых компаний за нарушение условий договора страхования и предоставления предложений по их решению.

Ключевые слова: договор автомобильного страхования, ответственность, привлечение к ответственности.

This article explores issues related to insurance relations under a contract of automobile insurance, as well as identifying issues of car insurance and liability of insurance companies for breach of the insurance contract and grant proposals for their solution.

Key words: car insurance contract, liability, prosecution.

Розвиток страхового ринку України вимагає насамперед усунення законодавчих неузгодженостей у правовому регулюванні, які б долали адміністративні бар'єри та сприяли досягненню високої конкурентоспроможності страхових компаній. На жаль, законодавство зі страхової діяльності не є досконалим. У перспективі виникнуть нові проблеми, пов'язані з неузгодженістю Цивільного та Господарського кодексів України. Звичайно, всім учасникам ринку потрібна стабільність у відносинах.

Правове регулювання страхових відносин у нашій державі поступово вдосконалюється та наближається до міжнародних

стандартів. Поряд з цим, певні прогалини та недоліки в регулюванні цих відносин все ж таки існують. Аналіз ситуації на страховому ринку показує, що страховими компаніями не завжди дотримуються умови виконання своїх безпосередніх функцій за договорами страхування, в тому числі автомобільного. Зокрема деякі страхові компанії під будь-яким приводом вишукують можливості відмовити у відшкодуванні збитків, які повинні отримати страхувальники в результаті настання страхових випадків, чим порушують умови договору страхування. На практиці такі ситуації є можливими через недостатнє

врегулювання питань притягнення страхових компаній до відповідальності за невиконання або неналежне виконання прийнятих на себе зобов'язань за договором автомобільного страхування.

Питанням, що стосуються страхових відносин за договором автомобільного страхування, приділяли увагу такі науковці як В.Д.Базилевич, К.С. Базилевич, О.В. Гринюк, М.А. Єлкін, Ю.В. Євченко, Я.Ф. Медвідь, В.М.Никифорак, Р.В. Пікус, О.М. Поповичук та багато інших дослідників [3]. Однак не зважаючи на підвищений науковий інтерес до страхових відносин у сфері автомобільного транспорту в цілому, багато питань щодо відповідальності страхових компаній за порушення умов договору страхування залишаються без належної уваги, що підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Метою дослідження є виявлення проблемних питань автомобільного страхування та притягнення до відповідальності страхових компаній за порушення умов договору страхування та надання пропозицій відносно їх вирішення.

В Україні сформовані досить сприятливі умови для функціонування страхового бізнесу, а саме:

- здійснюється підтримка розвитку страхових компаній через встановлення невисоких вимог до величини мінімального капіталу для започаткування бізнесу;
- запроваджено окремий порядок оподаткування доходів від страхової діяльності;
- надані можливості вільного доступу до валютних ресурсів для здійснення операцій із перестраховання та ін.

Водночас інтереси тих, хто користується послугами цих фінансових установ, чомусь висвітлюються мало і знаходяться переважно в тіні. Насправді ж саме споживачі є тими головними дійовими осо-

бами, які визначають розвиток страхового ринку. Тому, на мою думку, необхідно змінити акценти: пріоритетом має бути захист інтересів клієнтів страхових компаній, тобто страхувальників – підприємств та громадян.

Почастішали конфлікти між страховиками та їх клієнтами. Як запобігти цим непорозумінням, щоб вони могли швидко усунуватися без звернень до суду? Слід визнати, що у польських колег набагато більше досвіду в розв'язанні конфліктних ситуацій між страховиками та страхувальниками, ніж у нас. Досить корисною, на мій погляд, є польська практика використання мирових суддів у страхуванні. Створення в Україні такого незалежного органу, який би вирішував спірні питання між сторонами страхових відносин без доведення справ до суду, можна сказати вже перезріло.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України має невеликий за своїм штатом персонал, і він не в змозі втручатися в розв'язання кожної конфліктної ситуації. Тож якби страхові компанії, не чекаючи чийось директивних вказівок, утворили та утримували за рахунок своїх внесків «мирового суддю» (а чинне законодавство дозволяє це робити), то процес популяризації страхування був би набагато інтенсивнішим. Ті компанії, які запровадять інститут «мирового судді», матимуть переваги на ринку, оскільки для страхувальників зазначення в страховому полісі можливості звертатися до «мирового судді» в разі непорозумінь із страховиком для подолання конфлікту, буде додатковою послугою. Страхувальники, які звертатимуться до компаній, що не матимуть «мирового судді», не зможуть швидко розв'язати суперечки із страховою компанією, а отже, віддаватимуть перевагу тим компаніям, у яких діє такий інститут.

Зрозуміло, що у цій справі є чимало питань, вирішення яких потребує чітких і зрозумілих процедур, які для українських компаній та страхувальників є новими. Слід також визначити, у межах якої суми страхових виплат «мировий суддя» матиме повноваження вирішувати справу.

При настанні страхового випадку часто виникають спори зі страховими компаніями щодо виплати страхового відшкодування, його розміру, строків виплати тощо.

Одним з основних питань у відносинах зі страховою компанією є застосування строку позовної давності щодо виплати страхового відшкодування. Простіше кажучи, це питання виплати страхового відшкодування, за яким звернулась особа, після тривалого проміжку часу.

З цього питання слід зауважити, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 268 Цивільного кодексу України, позовна давність не поширюється на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування) [3].

Отже, незалежно від того, скільки часу пройшло з моменту настання страхового випадку, особа (страхувальник чи застрахована особа) має право звернутися до страхової компанії з вимогою про сплату страхового відшкодування.

Ще одним з болючих питань для громадян є несвоєчасна виплата страхового відшкодування з боку страхових компаній.

Але в цій ситуації є дієвий засіб встановлений законом – це стягнення зі страхової компанії, крім страхового відшкодування, пені, інфляційних витрат та трьох відсотків річних від простроченої суми.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України, боржник (в даному випадку страхова компанія), який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора (в даному випадку

особа, яка має право на страхове відшкодування) зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три відсотки річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом.

Верховний Суд України у своїй постанові від 06.06.2012 р. зауважив, що зобов'язання страховика виплатити страхувальнику страхові виплати у разі настання страхового випадку є грошовим зобов'язанням, у разі невиконання якого одночасно можуть застосовуватись наслідки, передбачені як нормою ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України, так і нормами статей 549, 550 цього Кодексу.

Отже, у випадку затримки із виплатою страхового відшкодування, громадяни мають право нараховувати пеню, 3% річних та інфляційні втрати на суму боргу страхової компанії.

Страховики намагаються мінімізувати свої витрати, зокрема, за рахунок зменшення страхових виплат саме за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Для цього в більшості випадків вони цілком законно використовують формальні приводи, пов'язані з неналежним виконанням страхувальником договірних зобов'язань без поважних на те причин, як-от: несвоєчасне повідомлення страхувальником про страховий випадок, неподання чи несвоєчасне подання деяких з передбачених полісом документів, необхідних для здійснення страхової виплати тощо. Як правило, у таких випадках усі намагання страхувальників змусити страховика здійснити страхову виплату, зокрема в судовому порядку, будуть марними.

Серед загальної кількості видів страхування до автострахування можна віднести

страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСАЦВ) та страхування безпосередньо самих наземних транспортних засобів від ризиків випадкового чи умисного їх пошкодження або знищення (авто-КАСКО). При цьому відповідно до чинного законодавства України, якщо авто-КАСКО є виключно добровільною формою страхування, то страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів належить як до обов'язкової форми страхування, так і до добровільної – за договором добровільного страхування цивільно-правової відповідальності автовласники можуть збільшити суму страхової виплати у порівнянні з сумою, встановленою договором обов'язкового страхування.

На сьогодні правове регулювання автострахування в Україні визначається основними законодавчими актами: законами України «Про страхування», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», главою 67 Цивільного кодексу України та низкою підзаконних нормативних актів, зокрема, Ліцензійними умовами провадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 23 грудня 2004 р. № 3178, Положенням про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 11 квітня 2006 р. № 5619, Статутом Моторного (транспортного) страхового бюро України тощо.

Але незважаючи на наявність спеціальних регулюючих норм, особливо тих, що стосуються страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, чимало проблемних питань різного масштабу в автострахуванні на сьогодні лишаються не вирішеними.

Так, однією з основних проблем в автострахуванні цивільної відповідальності є загальне ставлення більшості автовласників до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Попри те що зазначений Закон був прийнятий у липні 2004 р. і набрав чинності 1 січня 2005 р., значна частина автовласників і дотепер ігнорує його вимоги. Таке ставлення автовласників до Закону, передусім, обумовлене, як не дивно, відсутністю бажання у компетентного державного органу застосовувати встановлену ч. 3 ст. 126 Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідальність до водіїв, що керують транспортним засобом без страхового поліса. А в нашому суспільстві, як відомо, повага до будь-якого закону виникає, на жаль, лише в тому випадку, коли за його порушення чи невиконання встановлена і застосовується жорстка відповідальність.

Ухилення автовласників від укладення договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів пов'язане з низьким рівнем довіри до страховиків. І така недовіра в багатьох випадках є виправданою. Адже загальновідомо, що на сьогодні для переважної більшості страховиків обов'язкове автострахування цивільної відповідальності не є прибутковим. А враховуючи те, що страхування це, насамперед, бізнес, то природно, що кожний страховик намагається мінімізувати свої витрати, зокрема, за рахунок зменшен-

ня страхових виплат саме за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Для цього страховики цілком законно використовують формальні приводи, пов'язані з неналежним виконанням страхувальником договірних зобов'язань без поважних на те причин, якот: несвоєчасне повідомлення страхувальником про страховий випадок, неподання чи несвоєчасне подання деяких із передбачених полісом документів, необхідних для здійснення страхової виплати тощо. Як правило, у таких випадках усі намагання страхувальників змусити страховика здійснити страхову виплату, зокрема в судовому порядку, будуть марними. До речі, подібні проблеми зі страховими виплатами за договорами авто-КАСКО для багатьох автовласників серед стримувальних чинників при прийнятті рішення про страхування свого авто. А ще – вартість страхування авто-КАСКО, тарифи на яке останнім часом зросли у більшості страхових компаній. Такі страховики запевняють, що підвищення тарифів економічно обгрунтоване. Враховуючи рівень аварійності на українських автодорогах, їм важко не повірити.

У Цивільному кодексі України закріплено ст. 992 «Відповідальність страховика», відповідно до якої у разі несплати страховиком страхувальникові або іншій особі страхової виплати, страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом [1]. Однак ані у Цивільному кодексі України, ані у Законі України «Про страхування» [2] не закріплено чітких положень щодо відповідальності за порушення умов договору страхування страховими компаніями.

За загальним правилом відповідальність настає за умови вчинення порушення зобов'язання. Відповідно до ст. 610 Цивільного кодексу України порушенням

зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Виходячи з того, що нормативне визначення відповідальності за порушення зобов'язання відсутнє, А.Г. Ярема вважає, що це поняття, як воно вживається у Цивільному кодексі України, охоплює собою відшкодування збитків та сплату неустойки [4, с. 151].

У ст. 992 Цивільного кодексу України передбачено майнову відповідальність страховика за несплату або прострочення виплати (в тому числі й при відсутності відмови в страховій виплаті) у вигляді сплати страхувальнику неустойки (штрафу, пені), розмір якої визначається умовами договору страхування або Цивільним кодексом України [1], а також Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань». Проте в зазначених нормативно-правових актах не встановлено розміру неустойки за порушення страховиком покладеного на нього обов'язку щодо своєчасного здійснення страхової виплати у разі настання страхового випадку.

Відповідно до Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» платники грошових коштів сплачують за прострочення платежу пеню в розмірі, що встановлюється за згодою сторін. Пеня за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань або за затримку грошових надходжень на рахунок клієнта банку-одержувача коштів за згодою сторін може бути перерахована за період дії терміну позовної давності. Однак розмір зазначеної пені не повинен перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який її було нараховано. Сума зменшення розміру пені відноситься на результати фінансово-господарської діяльності одержувача грошових коштів, а щодо державних установ та організацій, що фінансуються за

рахунок бюджету, – на зменшення їх фінансування [5].

На законодавчому рівні розмір неустойки за несвоєчасне здійснення страхового відшкодування передбачається лише Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», у п. 36.5 ст. 36 якого передбачено, що за кожен день прострочення виплати страхового відшкодування з вини страховика особі, яка має право на отримання такого відшкодування, сплачується пеня з розрахунку подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діє протягом періоду, за який нараховується пеня [6].

Не зважаючи на існування відповідальності страхових компаній на законодавчому рівні, практичне застосування вказаних норм є проблематичним. Слід зазначити, що у практиці роботи страхових компаній несвоєчасна виплата страхового відшкодування та несплата у цьому випадку пені, є найпоширенішим порушенням страхового законодавства страховими компаніями.

Спори, які пов'язані з наданням страхових послуг, є «популярними» у господарських судах – про це свідчить статистика. Аналіз судової практики Вищого господарського Суду України свідчить, що серед справ, які стосуються правовідносин у сфері страхування, значне місце посідають

спори, які пов'язані із відповідальністю страхових компаній за неналежне виконання договору страхування. Також можна констатувати той факт, що залишається доволі низьким рівень притягнення страхових компаній до відповідальності за порушення умов укладених ними договорів страхування. Проблемою на практиці є й те, що жодним нормативно-правовим актом в повній мірі не врегульовано відповідальність страхової компанії за порушення умов зазначених договорів.

З урахуванням вищенаведеного можна зробити висновок, що підставою настання відповідальності страхової компанії є саме порушення умов договору страхування, яке виявляється в його невиконанні або у неналежному виконанні умов, а саме у несвоєчасній сплаті страхового відшкодування.

Отже, з метою запобігання подальшому порушенню умов договору страхування у сфері автомобільного транспорту страховими компаніями, доцільно було б на законодавчому рівні закріпити положення щодо відповідальності за порушення умов договору страхування та встановити розмір штрафних санкцій, що покладатимуться на страхову компанію при порушенні ними умов укладених договорів, зокрема розмір неустойки, яку страхувальник матиме право стягнути зі страховика у випадку несплати страхового відшкодування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356
2. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 12. – Ст. 78.
3. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник / [В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Р.В. Пікус та ін.; за ред. В.Д. Базилевича]. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.
4. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / Під ред. А.Г.Яреми, В.Г. Ротаня. – К.: Реферат. – 2005. – 198 с.
5. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22 листопада 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – Ст. 28.
6. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.